

ΜΕΡΜΗΓΚΙΑ

Ὁ οὐρανός, αὐτὸ τὸ πρωῒ, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταιγίδα τῆς τελευταίας νύχτας, εἶνε καθαρός, γαλάζιος καὶ λαμπερός. Ὁ ἀέρας εὐωδιάζει ἀπὸ γλυκὰ ξανεμίσματα ρετσίνας ποὺ βγάζουν τὰ κατὰ γῆς κλωνάρια τῶν πεύκων τὰ κατασπασμένα ἀπὸ τὴν μπόρα.

Στὸ μικρὸ δάσος τῶν μπαμποῦ ἀκούω τὸ σουραβλένιο κάλεσμα τοῦ πουλιοῦ νὰ ψάλλει τὰ ἐγκώμια τῶν Σούτρας τῶν Λωτῶν. Τὸ καθετὶ εἶνε ἥσυχο· νοτιᾶς φυσάει. . . Τὸ καλοκαίρι μᾶς ἦρθε!

Οἱ πεταλοῦδες μὲ τὰ παράξενα γιαπωνέζικα χρώματα γοργοπετοῦν ἐδῶ κ' ἐκεῖ. . . Τὰ «σεμί» σφυρίζουν. . . Οἱ σφήκες βουίζουν. . . Οἱ σκνήπες χορεύουν στὸν ἥλιο καὶ τὰ μερμήγκια καταγίνονται νὰ διορθώσουν τὶς καταστραμένες ἀπὸ τὴ θύελλα κατοικίες τους. . .

Μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ ἓνα γιαπωνέζικο τραγοῦδι:

Ἰουκοῦ ἔ νακί

Ἀρί νὸ σουμέ ιὰ

Γκὸ γκετσού ἀμέ.

(Τώρα τὸ φτωχὸ πλάσμα δὲν ἔχει πιά μέρος γιὰ νὰ προφυλαχτεῖ. Ἀλλοίμονο στίς κατοικίες τῶν μερμηγκιῶν τὸν καιρὸ τῆς βροχῆς τοῦ πέμπτου μῆνα!)

Τὰ μεγάλα μαῦρα μερμήγκια, ποὺ ζοῦνε στὸν κηπό μου, μοῦ φαίνεται πὼς δὲν πρέπει νὰ τὰ λυπᾶται κανεὶς! Δέντρα ξερριζωθήκανε, σπῖτια πέσανε, καὶ δρόμοι σαρωθήκανε ἀπὸ τὰ νερά· μὰ τὰ μερμήγκια ξεφύγανε τὴν καταιγίδα μ' ἓνα θαυμάσιο τρόπο, ἂν καὶ γιὰ νὰ προφυλαχτοῦν μονάχα τὶς τρύπες τῶν ὑπογείων πόλεων των νὰ βουλώσουν ἐφρόντισαν πρὶν ἀπ' τὸν τυφῶνα.

Ἡ θεὰ τῆς ἐργασίας αὐτῆς μ' ἔκανε νὰ δοκιμάσω νὰ γράψω μιὰ μελέτη γιὰ τὰ μερμήγκια.

Ἦθελα νὰ προτάξω στίς παρατηρήσεις μου μερικὰ κομᾶτια παρμένα ἀπὸ τὴν ἀρχαία γιαπωνέζικη φιλολογία, κάποιες σκέψεις μεταφυσικὲς καὶ αἰσθηματολογικὲς. . . δυστυχῶς ὅμως ὃ τι μπόρεσαν οἱ φίλοι μου γιαπωνέζοι νὰ μαζέψουν πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα εἶνε κινέζικης καταγωγῆς! . . . Ἀνάμεσα στίς τόσες κινέζικες παραδόσεις, μιὰ μοῦ φαίνεται πὼς ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὴ διηγηθεῖ κανεὶς, ἐλλείψει ἄλλης καλύτερης!

Νάτην:

Ἄλλοτε, στὴν ἐπαρχία τοῦ Ταῖσου, στὴν Κίνα, ζοῦσε ἓνας εὐλαβὴς ἄνθρωπος ποῦ, κάθε μέρα, κατὰ σειρά χρόνια πολλά, θεομὰ προσευχότανε σὲ μιὰ θεά. Ἐνα πρωῒ, καθὼς ἦτανε ἀπορροφημένος ἀπὸ τὰ θερησκευτικὰ του καθήκοντα, μιὰ γυναῖκα ἐτρώτωσε στὴν κάμαρά του καὶ πῆγε καὶ κάθησε δίπλα του. . . Ἦταν πολὺ ὀραία καὶ φοροῦσε κίτρινο φόρεμα. Ὁ εὐλαβὴς ἄνθρωπος παραξευτέθηκε πολὺ καὶ τὴ ρώτησε, τί ζητοῦσε καὶ γιατί μῆκε ἔτσι χωρὶς νὰ τὸν εἰδοποιήσει. Ἡ γυναῖκα μὲ τὸ κίτρινο φόρεμα τοῦ ἀπάντησε:

— Δὲν εἶμαι ἀνθρώπινο ὄν· εἶμαι ἡ θεὰ ποὺ προσκυνᾷς τόσο πιστὰ ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια. . . Ἦρθα γιὰ νὰ σοῦ ἀποδείξω πὼς ἡ ἀφοσίωσή σου δὲν πῆγε στὰ χαμένα. . . Καταλαβαίνεις τὴ γλῶσσα τῶν μερμηγκιῶν; . . .

Είπε :

— Δὲν εἶμαι σοφός, μὰ ἀγράμματος κι ἀπὸ τὴν κατώτερη κοινωνικὴ τάξη. Δὲν ξέρω ἀκόμη οὔτε τὴ γλῶσσα τῆς ἀνώτερης κοινωνικῆς τάξεως.

Ἡ θεὰ χαμογέλασε γιὰ τὴν ταπεινὴ αὐτῇ ἁπομνημόνευση· ἔσυρε ἀπὸ τὰ στήθια τῆς ἓνα μικρὸ κουτί πού εἶχε τὸ σχῆμα κουτιοῦ μυρωδικῶν, τὸ ἄνοιξε ἔπειτα, βούτηξε μέσα τ' ὄνα τῆς τὸ δάχτυλο κ' ἔβγαλε ἓνα εἶδος ἀλοιφῆς μὲ τὴν ὁποίαν ἄλειψε τ' αὐτιά τοῦ πιστοῦ.

— Τώρα, τοῦ ἐσύστησε, προσπάθησε νὰ βρεῖς μερικὰ μερμήγκια. . . . Κι ἅμα τὰ συναντήσεις σκῦψε κι ἄκουσέ τα νὰ μιλοῦν. . . . Θὰ μπορέσεις νὰ τὰ καταλάβεις. Θὰ σοῦ μάθουν κάτι πού θὰ σοῦ εἶνε πολὺ ὠφέλιμο. . . . Θυμήσου νὰ μὴν τὰ δυσανεχθῇς καὶ νὰ μὴν τὰ τρομάξεις.

Ἐπειτα χάθηκε ἡ θεὰ.

Ὁ εὐλαβὴς ἄνθρωπος ἄρχισε ἀμέσως νὰ ζητᾷ μερμήγκια. Μόλις πέρασε τὸ κατῶφλι τοῦ σπιτιοῦ του καὶ νὰ σου βλέπει δυό, σὲ μιὰ πέτρα, κάτω ἀπὸ μιὰ κολώνα. Ἐσκυψε πάντων τους καὶ τ' ἄκουσε. Μὲ μεγάλη του ἐκπληξη, μπόρεσε νὰ καταλάβει τί λέγανε!

— Ἀς προσπαθίσουμε νὰ βροῦμε ἓνα μέρος πιὸ ζεστό! εἶπε τὸ πρῶτο μερμήγκι.

— Γιατί αὐτό; ρώτησε τὸ δεύτερο. Τί λείπει ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος;

— Κάτ' ἀπὸ τὴ γῆ κάνει πιότερο κρύο καὶ ὑγρασία! ἀπάντησε τὸ πρῶτο. Ἕνας μεγάλος θησαυρὸς εἶνε κρυμμένος κάτω, στὴ βάση αὐτῆς τῆς κολώνας, καὶ ὁ ἥλιος δὲν μπορεῖ νὰ ζεστάνει τὴ γύρω γῆ!

Τὰ μερμήγκια φύγανε καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔτρεξε νὰ βρεῖ μιὰν ἀξίνα.

Σκάφτοντας κοντὰ στὴν κολώνα βρῆκε πολλὰ λαγῆνες γιομάτες χρυσάφι! . . . Ὁ θησαυρὸς τὸν ἔκανε πολὺ πλούσιο. . . . Ἀπὸ τότε προσπάθησε συχνὰ ν' ἀκούσει μερμήγκια νὰ μιλοῦν, μὰ ποτέ του δὲν μπόρεσε πιά νὰ τὰ καταλάβει. Ἡ ἀλοιφή τῆς θεᾶς γιὰ μιὰ μόνη φορὰ ἄνοιξε ταῦτιά του στὴν ὁμιλία τους!

Μοιάζω τοῦ εὐλαβῆ κινέζου· πρέπει νὰ ἁπομνημονεύω πὼς εἶμαι «πολὺ ἀμαθής.» Ἐννοεῖται πὼς δὲν καταλαβαίνω γρῦ ἀπὸ τὴν ὁμιλία τῶν μερμηγκιῶν! Μά, κάποτε, ἡ θεὰ Ἐπιστήμη ἀγγίζει τὰ μάτια μου καὶ ταῦτιά μου μὲ τὸ μαγικὸ τῆς ραβδί. . . . Καὶ τότε, γιὰ λίγες στιγμές, κατορθώνω ν' ἀκούω ἤχους μόλις καταληπτούς, καὶ νὰ διακρίνω πράγματα μόλις ὁράτα.

II

Σὲ μερικοὺς κοινωνικοὺς κύκλους, φαίνεται πὼς εἶνε ἀμάρτημα νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι λαὸς ὄχι χριστιανικὸς εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχει πολιτισμὸ ἠθικῶς ἀνώτερο ἀπ' τὸ δικό μας! Μερικὰ ἄτομα θὰ θυμώσουν βέβαια πολὺ γιὰ τὶς σκέψεις πού γεννοῦν μέσα μου τὰ μερμήγκια! . . . Καὶ μ' ὅλα ταῦτα. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι σοφοί, ἐγὼ δὲ βέβαια ποτέ μου δὲ θ' ἀξιωθῶ νὰ γίνω σοφός, πού σκέπτονται γιὰ πολιτισμούς καὶ γιὰ ἔντομα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ. Ἐπῆρα περισσότερο θάρρος διαβάζοντας τὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις γιὰ τὰ μερμήγκια στὴ «Φυσικὴ Ἱστορία τῆς Νέας Κανταβεργίας» τοῦ καθηγητῆ Δαυὶδ Sharp :

«Ἡ παρατήρηση φανέρωσε, λέγει ὁ καθηγητὴς Sharp, ἀξιοπεριέργα φαινόμενα στὴ ζωὴ αὐτῶν τῶν ἐντόμων. Φθάνομε ἔτσι στὸ συμπέρασμα : ὅτι τὰ μερμήγκια γνωρίζουν πολὺ καλύτερα ἀπὸ μᾶς τὴν τέχνη τοῦ πὼς νὰ ζεῖ

κάνεις κοινωνικῶς. Μᾶς ξεπέρασαν μάλιστα, γιατί ἐπενόησαν μερικὲς τέχνες καὶ μερικὲς βιομηχανίες πού πολὺ εὐκολύνουν τὴν κοινωνικὴ ζωή.»

Ὑποθέτω πὼς λίγοι ἄνθρωποι ἀπὸ τοὺς καλὰ πληροφορημένους θὰ διαμφισβητήσουν τὴ δήλωση αὐτὴ ἐνὸς ειδικοῦ. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης δὲν παρασύρεται εὐκολὰ ἀπὸ τὸ αἶσθημα ὥστε νὰ συγκινηθεῖ εἴτε γιὰ μερμήγκια εἴτε γιὰ μέλισσες.

Δὲ διατάζει ὁμως νὰ ὁμολογήσει πὼς, ὅσο γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη, αὐτὰ τὰ ἔντομα φαίνεται πὼς εἶνε πιὸ προοδευμένα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Herbert Spencer, πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τοῦ προσάψει ρωμαντικὲς τάσεις, μᾶς προβάλλει ἰδέες πιὸ ριζοσπαστικὲς ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Scharp. Μᾶς ἀποδείχνει ὅτι τὰ μερμήγκια εἶνε ἠθικῶς καὶ οἰκονομικῶς πιὸ προχωρημένα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα, γιατί ἡ ζωὴ τους εἶνε περισσότερο λυτρωμένη ἀπὸ τὸν ἐγωισμό πού πλημμυρᾷ τὴ ζωὴ μας. . .

Ὁ καθηγητὴς Scharp περιορίζει τὰ ἐγκώμιά του γιὰ τὰ μερμήγκια στὴν ἀκόλουθη φρόνιμη παρατήρηση: «Ἡ ἐνεργητικότης τοῦ μερμηγκιοῦ δὲν μοιάζει μὲ τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ μερμήγκι ἀφοσιώνεται περισσότερο στοῦ εἶδους κι ὄχι στοῦ ἀτόμου τὴν εὐτυχία· μ' ἄλλα λόγια θυσιάζεται στὸ συμφέρον τῆς κοινότητος.»

Ἴσως φαίνεται πολὺ λογικό, ἀπὸ ἀνθρώπινη ἔποψη, πὼς ὕστερεϊ πολὺ τὸ κοινωνικὸ ἐκεῖνο καθεστῶς ὅπου ἡ καλύτερευση τῆς τύχης τοῦ ἀτόμου θυσιάζεται στὴ γενικὴ εὐτυχία.

Ὁ ἄνθρωπος, λέμε, εἶνε ἀτελῶς ἀναπτυγμένος· ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία θὰ κερδίσει ἀκόμα ἀπὸ τὴν πρόοδο τῶν ἀτόμων. . . Μὰ εἶνε συζητήσιμο ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κριτικὴ πού ἐσκάρωσαν γιὰ τὰ κοινωνικὰ ἔντομα.

«Ἡ πρόοδος τοῦ ἀτόμου, λέγει ὁ Herbert Spencer, συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐφοδιάσει τὸ ἄτομον ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερα γιὰ τὴν κοινωνικὴ συνεργασία. Αὐτὸ θὰ συντελέσει στὴ γενικὴν εὐημερίαν καὶ στὴ διαιώνιση τῆς φυλῆς!»

Μὲ ἄλλες λέξεις ἡ ἀξία τοῦ ἀτόμου δὲν ὑπάρχει παρὰ ἐν σχέσει μὲ τὴν κοινωνία. Μιὰ καὶ τεθεῖ αὐτό, ἀνάγκη νὰ μάθει κανεὶς τί θὰ ἐκέρδιζε ἡ κοινωνία ἢ τί θὰ ἔχανε ἀπὸ ἕνα μεγαλύτερο ἀτομικισμὸ τῶν μελῶν της, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ κρίνει ἐὰν ἡ θυσία τοῦ ἀτόμου εἶνε καλὴ ἢ κακὴ.

Ἀλλά, ὅπως θὰ τὸ δοῦμε παρακάτω, ἀξίζει νὰ σύρουν τὴν προσοχή μας πρὸ πάντων οἱ κοινωνικὲς συνθήκες τῆς Δημοκρατίας τῶν μερμηγκιῶν! ξεπερνοῦν τὴν κριτικὴ μας γιατί πραγματοποιοῦν τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο τῆς ἠθικῆς ἐξελιξέως ὅπως ὁ Spencer τὸ περιέγραψε: «καθεστῶς ὅπου ὁ ἐγωισμὸς καὶ ὁ ἀλτρουϊσμὸς εἶνε τόσο συναδερφωμένοι ὥστε συγχέονται ἀναμεταξύ τους. . .» Δηλαδή καθεστῶς ὅπου ἡ μόνη δυνατὴ εὐχαρίστηση εἶνε ἡ βγαλμένη ἀπὸ ἀφιλοκερδεῖς πράξεις. . . Γιὰ ν' ἀναφέρομε ἀκόμη τὸν Herbert Spencer οἱ ἐνέργειες «τῆς κοινωνίας τῶν ἐντόμων» εἶνε ἐνέργειες πού θυσιάζουν ὁλότελα τὴν εὐτυχία τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν κοινωνικὴ εὐτυχία· δὲν πολυσκοτίζονται γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου παρὰ ὅπου εἶνε ἀναγκαῖο γιὰ τὴ διαιώνιση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Τὸ ἔντομον πέρνει τόση τροφὴ καὶ κοιμᾶται τόσο μόνον ὅσο τοῦ χρειάζεται γιὰ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐνέργειά του.

III

«Ὁ ἀναγνώστης μου ξέρει, χωρὶς ἀμφιβολία, πὼς τὰ μερμήγκια καταγί-

νονται στην κηπουρική και τη γεωργία, καλλιεργούν μανητάρια, εκμεταλλεύονται πεντακόσια όγδόντα πέντε διάφορα είδη ζώων, ανοίγουν σύραγγες σε βράχους, ξέρουν να προφυλάσσονται από τις ατμοσφαιρικές μεταβολές, βλαβερές για την υγεία των παιδιών τους, πώς ακόμα ή μακροβιότητας των είνε εξαιρετική για έντομα και πώς τὰ πιο αναπτυγμένα είδη τους ζουν πολλά χρόνια.

Δέ θέλω νά μιλήσω γι' αυτά όλα. Θέλω μονάχα νά ένδιατρίψω στην υπερβολική ήθικότητα του μερμηγκιού. Όμιλώ, έννοείται, για τόν αναπτυγμένο τύπο του έντόμου αυτού κι' όχι για όλη την οικογένεια των μερμηγκιών. Δύο χιλιάδες διαφορετικά είδη μερμηγκιών μās είνε τώρα γνωστά· φανερώνουν στη διοργάνωσή τους διαφόρους βαθμούς αναπτύξεως. Μερικά κοινωνικά φαινόμενα, μεγάλης βιολογικής σπουδαιότητας και μεγάλου ένδιαφέροντος από ήθικην έποψη μπορεί νά τὰ μελετήσει κανείς καλά μόνο στίς πιο αναπτυγμένες κοινωνίες των μερμηγκιών.

"Υστερα απ' όσα γραφήκανε στα τελευταία αυτά χρόνια για την αξία της σχετικής πείρας στη μακρινή ζωή ενός μερμηγκιού, πιστεύω πώς κανείς δέ θά τολμήσει ν' άρνηθει ότι τó έντομον αυτό δέν έχει χαρακτηρα άτομιστικό. Η διάνοια του μικρού αυτού πλάσματος νά υπερνικά κάθε δυσκολία, ή εύκολία πού έχει νά εξοικειώνεται με συνθήκες ξένες από την άποχτημένη πείρά του, άποδείχνουν ότι έχει δύναμη άτομικής σκέψεως.

"Ένα γεγονός μολαταύτα είνε εξακριβωμένο : τó μερμηγκι είνε άνίκανο με τη φυσική του διάπλαση νά έργασθει με σκοπόν καθαρά έγωϊστικό. Μεταχειρίζομαι τη λέξη εις τη κοινή της έννοια. Δέν μπορεί νά φαντασθει κανείς μερμηγκι λειχούδικο, λάγνο, νά έχει τάσεις για μικρό ή μεγάλο άμάρτημα! Έξ άλλου δέν μπορεί νά φαντασθει κανείς μερμηγκι ρωμαντικό, ιδεαλιστικό, είτε ποιητικό!...

Κανένα ανθρώπινο μυαλό δέ θά μπορούσε νά φτάσει τόν άπόλυτον ύλισμόν ενός μερμηγκιού. Κανένα ανθρώπινον όν, όπως είνε σχηματισμένο σήμερα, δέν μπορούσε νά είχε μυαλό τόσο πρακτικό όπως ένα μερμηγκι. . . Αυτό τó μυαλό, πρακτικό εις τόν υπερθετικό βαθμό, είνε άνίκανο νά διαπράξει ήθικό λάθος. Δύσκολο θά ήτο ν' άποδείξει κανείς ότι ένα μερμηγκι δέν έχει καμιά θρησκευτικήν ιδέα, αλλά είνε φως φανερό πώς θά του ήτανε όλότελα περιττή. Δέν είνε περιττή ή θρησκευτική ανάγκη σ' εκείνο τó όν πού είνε άνίκανο νά ύποκύψει σε καμμιάν άδυναμία;

Πολύ άόριστα καταλαβαίνομε τόν χαρακτηρα μās μερμηγκοκοινωνίας καθώς και την ήθικην ύπόσταση των έντόμων αυτών. . . Για νά τó κατορθώσμε πρέπει νά φαντασθούμε ένα γεγονός όλωσδιόλου άδύνατο: μιάν ανθρώπινη δηλαδή κοινωνική και ήθική κατάσταση όμοια με των μερμηγκιών. . .

"Ας ύποθέσμε ένα κόσμo γεμάτο από όντα όπου ή πλειονοψηφία είνε γυναίκες, οι όποιες εργάζονται ακούραστα με πόθο. . . Καμιά απ' αυτές τίς γυναίκες δέ θά σκεπτότανε νά φάγει ούτε ένα άτομο πιότερο από την τροφή της, παρά την άναγκαία ποσότητα για νά βαστάξει τίς δυνάμεις της· καμιά δέν θά κοιμότανε πιότερο από τόν άπαιτούμενο καιρό για την κανονική λειτουργία του νευρικού της συστήματος. Όλες είνε διασφρασμένες μ' ένα τέτοιο τρόπο, ώστε με την παραμικρότερη περιττήν εκπλήρωση μās επιθυμίας ν' ακολουθεί άμέσως όργανική διατάραξη.

Κολοσσιαία είνε ή εργασία πού διεκπεραιώνουν αυτές οι δουλεύτρες. Συνίσταται εις τó νά φτιάνουν δρόμους, γιοφύρια, οικοδομήματα· άπασχολούνται στην κηπουρική και τη γεωργία. . . Όφείλουν νά φρέψουν και νά

στεγάζουν διάφορα είδη σπιτικών ζώων· κόφτουν ξύλα, κατασκευάζουν χημικά προϊόντα, προμηθεύονται και διατηρούν διάφορα τρόφιμα. Κ' εκτός από αυτά, όφείλουν νά επιβλέπουν και τὰ παιδιά τῆς φυλῆς.

Όλος αὐτός ὁ κόπος γίνεται «γιά τὴν κοινωνία.» Κανείς πολίτης τῆς πρότυπης αὐτῆς κοινωνίας δὲ σκέφτεται γιά τὴν ἰδιοκτησία διαφορετικὰ παρὰ σὰν «res publica», δηλαδή «πράγμα κοινόν!..»

Ό μόνος σκοπὸς τῆς κοινότητος εἶνε ν' ἀναθρέψει καὶ νὰ μορφώσει τὰ βλαστήρια τῆς πού τὰ πιότερα εἶνε θηλυκά. Τὰ παιδιὰτικὰ τους τὰ χρόνια εἶνε μεγάλα· κατὰ τὴν περίοδον αὐτῇ, δὲν εἶνε μόνον ἀνίκανα, ἀλλὰ καὶ ἀσχημάτιστα καὶ τόσο λεπτοκαμωμένα ὥστε πρέπει νὰ τὰ προσφυλάγουν ἀπὸ κάθε ἀτμοσφαιρικῇ μεταβολῇ. Οἱ φύλακές τους ἔχουν μιὰ κάποια γνώση τῶν νόμων τῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς ἀντισηψίας· ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς εἶνε ἐνήμερος τῶν κανόνων τοῦ ἀερισμοῦ, τῆς ἀπολυμάνσεως, τῆς ὑγρασίας, τοῦ κινδύνου τῶν μικροβίων τὰ ὁποῖα μποροῦν καὶ βλέπουν ὅπως τὰ βλέπομε ἑμεῖς μόνο μὲ τὸ μικροσκόπιο. . . . "Ο,τι σχετίζεται μὲ τὴν ὑγιεινὴ τὸ κατέχουν ὥστε ποτὲ δὲν κάμνουν λάθος γιά τὶς ὑγιεινὲς συνθῆκες τοῦ περιβάλλοντός των. . .

Καμμιά δουλεύτρα δὲν εἶνε ἀκάθαρτη, μ' ὅλη τὴν ἀδιάκοπη ἐργασία. Λάμπουν ἀπὸ καθαριότητα· σιάχνονται δὲ πολλὰς φορὲς τὴν ἡμέρα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅλες τους εἶνε ἐφωδιασμένες μὲ βροῦτσες καὶ χτένια γύρω στὰ μέλη τους, γι' αὐτὸ καιρὸ πολὺ δὲ χάνουν. Ἀντὶ νὰ περιποιοῦνται μὲ τὸ παραπάνω τὸ σῶμά τους, φροντίζουν γιά τὴν τάξη καὶ τὴν καθαριότητα τῆς κατοικίας τους καὶ τῶν περιβολίων τους. Μόνον ἓνας σεισμός, μιὰ πλημμύρα, ἓνας τρομερὸς πόλεμος μποροῦν νὰ διακόψουν τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν τῆς καθαριότητος καὶ τῆς ἀπολυμάνσεως!

IV

"Ἀς ἀναφέρουμε τώρα γεγονότα πιὸ παράδοξα. Ό κόσμος αὐτὸς ὅπου ἡ ἐργασία εἶνε ἐξακολουθητικὰ, εἶνε κόσμος ἀπὸ Ἑστιάδες. Βλέπει κάποτε κανεὶς μερικά ἀρσενικά πού παρουσιάζονται κι αὐτὰ σὲ πολὺ ἐξαιρετικὲς ἐποχὲς καὶ δὲν ἀνακατεῦνται οὔτε μὲ τὶς δουλεύτρες οὔτε πιάνουν δουλειά. Σὲ μεγάλο μονάχα κίνδυνο θὰ μποροῦσε νὰ δεῖ κανεὶς κανένα ἀρσενικὸ νὰ τολμήσει ν' ἀποταθεῖ σὲ καμμιά δουλεύτρα. Καμμιά δουλεύτρα ὅμως δὲν κουβεντιάζει μὲ ἀρσενικὸ, γιατί σ' αὐτὴ τὴν παράξενη κοινωνία τ' ἀρσενικά εἶνε ὄντα κατώτερα. Δὲν μποροῦνε οὔτε νὰ πολεμήσουν. . . οὔτε νὰ δουλέψουν. . . τ' ἀνέχονται, ἀλλὰ τὰ θεωροῦν, ὡς «ἀναγκαῖο κακό».

Μιὰ μόνη τάξη θηλυκῶν «οἱ ἐκλεχτὲς μάννες» τῆς φυλῆς καταδέχονται νὰ συχνάζουν μὲ τ' ἀρσενικά, κι αὐτὸ γιά ἓνα πολὺ μικρὸ διάστημα καὶ σὲ ὀρισμένη ἐποχῇ. . . Οἱ ἐκλεχτὲς μάννες δὲ δουλεύουν καὶ εἶνε ὑποχρεωμένες νὰ παίρνουν ἄντρα! . . .

Μιὰ δουλεύτρα δὲ συχνάζει ποτὲ μὲ ἀρσενικὸ — πρῶτα ἀπ' ὅλα γιατί αἰσθάνεται μιὰ βαθειὰ ἀπέχθεια γιά τὰ ἀρσενικά — καὶ δεύτερο ἐπειδὴ ὁ γάμος εἶνε γι' αὐτὲς πρᾶγμα ἀδύνατο. Μερικὲς μάλιστα δουλεύτρες εἶνε διασκευασμένες μὲ ἓνα τέτοιο τρόπο ὥστε εἶνε ἱκανὲς καὶ παρθένες νὰ γεννήσουν· κάμνουν παιδιά πού ποτὲ τους πατέρα δὲν εἶχαν! (Παρθενογέννηση). Γενικά, ἡ δουλεύτρα εἶνε θηλυκὰ ἀπὸ τὰ ἠθικά τῆς ἐνστιχτα. Ἔχει ὅλη τὴ φιλοστοργία, τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν προνοητικότητα πού καλοῦμε «μητρικὴ». Όλο τὸ γένος τῆς ἐχάθηκε, ὅπως τῆς Παρθένας Λάμιας στὴ βουδικὴ παράδοση.

Οἱ δουλεύτρες εἶνε ἀρματωμένες γιὰ νὰ ὑπερασπίζονται ἀπὸ τ' ἀρπαχτικά ζῶα καὶ ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς τῆς κοινότητος, ἂν καὶ τὶς προστατεύει σπουδαία στρατιωτικὴ δύναμις. Οἱ πολεμισταί—ἢ καλύτερα τ' ἀρματωμένα θηλυκὰ γιὰτὶ ὅλοι εἶνε ἡ Ἀμαζόνες ἢ μισοθηλυκὰ — ἔχουν ἓνα τόσο ὑψηλὸ ἀνάστημα ὅπου δύσκολο εἶνε, σὲ μερικὰς κοινότητες, νὰ παραδεχτῇ κανεὶς, μὲ τὴν πρώτην ματιά, ὅτι ἀποτελοῦν μέρος τῆς ἰδίας φυλῆς. Δὲν εἶνε δύσκολο πρᾶγμα νὰ δεῖ κανεὶς πολέμιστρες, ἑκατὸ φορὲς μεγαλύτερες ἀπ' τὶς δουλεύτρες ποὺ προστατεύουν! . . . Κάνουν τὶς πιὸ σκληρὰς δουλείας· ἐπειδὴ δὲ εἶνε διοργανωμένες γιὰ τὸν πόλεμον καὶ γιὰ νὰ σηκώνουν βαρεὰ πράγματα, δὲν τὶς μεταχειρίζονται παρὰ σὲ περιστάσεις ὅπου ἡ δύναμις εἶνε περὶ ἀναγκαῖα ἀπὸ τὴν ἰκανότητα . . .

Τὸ ἀκόλουθο πρόβλημα δὲ λύνεται εὐκόλως: γιὰτὶ τὰ θηλυκὰ καὶ ὄχι τ' ἀρσενικά ἔγιναν σιγὰ-σιγὰ πολεμισταὶ καὶ γεωργοί; . . . Εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲ θὰ βρῶ τὴ λύση. Ἀλλὰ μπορεῖ ἡ οἰκονομία τῆς φύσεως νὰ τῷχει λύσει;

Σὲ πολλὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς, τὸ θηλυκὸ ξεπερνᾷ τὸ ἀρσενικὸ σ' ἐνέργεια καὶ σὲ ἀνάστημα. Ἰσως σὲ αὐτὰς τὶς περιπτώσεις, τὸ ἀπόθεμα τῆς φυσικῆς ἐνέργειας ἀποχτημένον ἀπ' ἀρχῆς ἀπὸ τὸ τέλειο θηλυκὸ θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύει πιὸ συντελεστικὰ στὸ δυνάμωμα τῆς πολεμικῆς ὁμάδας. Ἐνῷ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀρσενικοῦ χάνεται γιὰ τὴν ἀναπαραγωγὴ φαίνεται ὅτι τοῦ θηλυκοῦ χρησιμεύει γιὰ νὰ φτειάξει πολεμιστὰς καὶ δουλεύτρες. . .

Τὰ πραγματικά θηλυκὰ οἱ «ἐκλεχτὲς μάννες» εἶνε πολλὴ λίγες· τὶς περιποιούνται σὰ βασίλισσες· τὶς ὑπηρετοῦνε μὲ τέτοιο σέβας καὶ μὲ τόση ἀφοσίωση ὥστε δὲ μπορούνε νὰ ἐκφράζουν καμμιάν ἐπιθυμίαν: τὶς ἀπαλάττουν ἀπ' ὅλα τὰ καθήκοντα τῆς ζωῆς. . . ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τεκνοποιῖα. Τὶς περιποιοῦνται μέρα καὶ νύχτα· πρέπει νὰ τρῶνε καὶ νὰ κοιμῶνται μὲ τὴν ἡσυχίαν τοὺς γιὰ τὸ καλὸ τῶν παιδιῶν τοὺς. Ἡ φυσιολογικὴ τοὺς διασκευὴ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ἱκανοποιοῦνε ὅλα τὰ κέγια τοὺς. Βγαίνουν ἔξω πολὺ λίγες· ποτὲ χωρὶς μεγάλῃ συνοδείᾳ· τὸ δίχως ἄλλο δὲ δίνουν μεγάλῃ σπουδαιότητα στὸ ἔξω . . . Ὅλη ἡ δράσις τῆς φυλῆς ξετυλίγεται γύρω σ' αὐτὰς· ἡ ἐξυπνάδα, ἡ ἐνεργητικότης καὶ ἡ οἰκονομία τῆς κοινότητος τίθενται πρὸς ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν: πῶς νὰ καλοπερνοῦν καλύτερα οἱ διαλεχτὲς μάννες καὶ τὰ παιδιά τοὺς.

Θεωροῦνται τιποτένιοι καὶ ἔρχονται τελευταῖοι οἱ ἄνδρες τῶν μανάδων, «τὰ ἀναγκαῖα κακὰ»—τ' ἀρσενικά.

Φανερόνουνται σὲ μερικὰς ἐποχάς· ἡ ζωὴ τοὺς εἶνε πολὺ κοντὴ. Προωρισμένα γιὰ βασιλικούς γάμους, τὰ περισσότερα δὲν μπορούν νὰ ὑπερηφανεφτοῦν ὅτι κατάγονται ἀπὸ γεννιά. . . Εἶνε παιδιά γεννημένα ἀπὸ παρθένες—ἀπὸ παρθένες μάννες — καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο κατώτερα πλάσματα, ἀποτελέσματα μυστηριώδικοι ἀταβισμού.

Ἡ κοινότης ἐπιτρέπει μικρὸ μόνον ἀριθμὸν ἀρσενικῶν· ἀρκετὰ μόνον γιὰ νὰ χρησιμεύουν γιὰ σύζυγοι τῶν διαλεχτῶν μαννάδων. Χάνονται μόλις ἐκπληρώσουν τὸ καθήκον τοὺς. Τὸ ἀξίωμα αὐτῶν τοῦ θανμάσιου κόσμου εἶνε ὅμοιο μὲ ἐκεῖνον τοῦ Ruskin: ζωὴ χωρὶς προστάθεια εἶνε ἔγκλημα. Τ' ἀρσενικά εἶνε ἄχρηστα γιὰ ἐργάτες: ἡ ὑπαρξὴ τοὺς ἔχει στιγμιαία σπουδαῖότητα. Δὲν τὰ θυσιάζουν, ὅπως τὸ θῆμα στὸ ξεφάντωμα τοῦ Τεζκατλιποκά, εἰς τὸ ὁποῖον παραχωροῦν ἓνα μῆνα τοῦ μέλιτος, εἴκοσι μερῶν, πρὶν νὰ τοῦ βγάλουν τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸ στήθος: ἐν τούτοις, τ' ἀρσενικά τῆς μερμηγοδημοκρατίας δὲν εἶνε πιὸ ἄτυχα στὴ καλὴ τοὺς τύχη . . . Εἶνε βλαστώρια ἀνα-

θρεμμένα με την πεποίθηση να γίνουν βασιλικά ταιρία... για λίγες ώρες... Ξεύρουν ότι ύστερα από την πρώτη νύχτα του γάμου δε θα έχουν πιά το ήθικό δικαίωμα να ζήσουν· ο γάμος είνε γι' αυτά συνώνυμο με το θάνατο! Και το δυστύχημα είνε ότι δεν έχουν να ελπίζουν πώς θα τὰ κλάψουν οί νέες χήρες, γιατί αὐτὲς θὰ ζήσουν ὕστερα πολλές γεννιές.

V

Ἐκεῖνο πού προηγείται δὲν εἶνε παρὰ εἰσαγωγή στὸ ἀληθινὸ «Μυθιστόρημα τοῦ κόσμου τῶν ἐντόμων».

Τὸ πιὸ παρᾶξενο σ' αὐτὸν τὸν πολιτισμὸ εἶνε ἡ ἐξάλειψη τοῦ διακριτικοῦ γένους.

Σὲ μερικὰ μερμήγκια, στὰ πιὸ ἀναπτυγμένα τοῦ εἶδους, ἡ διακριτικὴ μορφή τοῦ γένους χάνεται ὁλότελα. Στὶς πιὸ ἀναπτυγμένες κοινωνίες τῶν μερμηγκιῶν τὸ γεννητήσιο συντρόφιασμα βαστᾷ τόσον ὅσον ἀναγκαῖο εἶνε γιὰ τὴ διαίωνιση τῆς φυλῆς. Αὐτὸ τὸ βιολογικὸ γεγονὸς μόνο του εἶνε ὀλιγώτερο τρομερὸ ἀπὸ τὴν ἡθικὴν ὑποβολὴ πού γεννᾷ ἡ ἐξάλειψη αὐτὴ εἴτε διακανόνιση τῶν γεννητήσιων ὀργάνων φαίνεται θεληματικὴ γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ εἶδος. Παραδεκτὸ εἶνε, ὅτι αὐτὰ τὰ θαυμάσια μικρὰ πλάσματα ἔχουν ἓνα ἰδιαιτέρο τρόπο θρέψεως· νὰ προκαλοῦνε εἴτε νὰ σταματοῦνε τὴν ἀνάπτυξη τοῦ γένους στὰ μικρὰ. Κατ'ὀρθωσαν νὰ βάλουν ἔλεγχο σ' ἐκεῖνο πού πάντα θεωρήθηκε ἀπὸ τὰ πιὸ δυνατὰ καὶ δυσκολοκυβέρνητα ἔνστιχτα. Αὐτὸς ὁ περιορισμὸς τῆς γεννητήσιας ζωῆς στὰ ἀναγκαῖα ὅρια γιὰ τὴ συντήρηση τῆς φυλῆς εἶνε μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ παρᾶξενες ζωϊκὲς οικονομίες τίς διενεργούμενες ἀπὸ τὰ μερμήγκια. Κάθε ἱκανότης μὲ ἐγωϊστικὸ σκοπὸ—στὴν κοινὴ σημασίᾳ αὐτῆς τῆς λέξεως—θάφτεται ἀπὸ φυσιολογικὰς μεταβολές. Ἡ ἱκανοποίησις μιᾶς ἐπιθυμίας εἶνε πρᾶγμα ἀδύνατο, ἂν δὲν βοηθᾷ ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως τὴ φυλὴ. Ὁ ὕπνος καὶ ἡ τροφή, ἀναγνωρισμένα γιὰ ἀπαραίτητα, δὲν ἱκανοποιοῦνται παρὰ στὸ βαθμὸ πού φθάνουν γιὰ νὰ συγκρατοῦνε μιὰ σωστὴν ἐνεργητικότητα. Τὸ ἄτομο δὲ ζῇ, δὲν ἐνεργεῖ καὶ δὲν σκέπτεται παρὰ γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ. Ἡ κοινότης ὅλη ἀρνεῖται νὰ κυβερνηθεῖ ἀπὸ τὸν Ἔρωτα καὶ τὴν Πεῖνα!

Μᾶς μεγάλωσαν μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι χωρὶς θρησκευτικὴ πίστις, χωρὶς ἐλπίδα μελλοντικῆς ζωῆς, εἴτε χωρὶς φόβο τιμωρίας ὕστερινῆς κανεὶς πολιτισμὸς δὲ μπορεῖ νὰ σταθεῖ. Μᾶς εἶπαν ὅτι χωρὶς νόμους στυλωμένους πάνω σὲ ἡθικὰς ἰδέας καὶ χωρὶς πειθαρχία γιὰ νὰ τίς δυναμώνει κάθε ἀνθρώπινον ὄν θὰ σκοτιζότανε μόνο γιὰ τὰ κέρφια του μὲ βλάβη τοῦ διπλανοῦ του. Οἱ ἀδύνατοι θὰ τραγόντανε ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς· ὁ οἶκτος καὶ ἡ συμπάθεια θὰ χανόντανε· ὅλο τὸ κοινωνικὸ σύμπλεγμα θὰ σχιζότανε.

Ἡ διδασκαλία αὕτη ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ ἱερομολόγησις τῆς σημερινῆς ἀτέλειαις τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἐμπεριέχει, χωρὶς ἄλλο, μιὰ σχετικὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ δὲν πιστεύω οἱ σοφοὶ πού πρώτοι αὐτοὶ ἀπὸ χιλιάδες τώρα χρόνια κήρυξαν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, νὰ πίστευαν σὲ μιὰ μορφή κοινωνικῆς ὑπάρξεως ὅπου ὁ ἐγωϊσμὸς θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ὑπάρξει ἡθικῶς καὶ φυσικῶς.

Μπορεῖ νὰ ὑπάρξει κοινωνία ὅπου ἡ εὐχαρίστησις μιᾶς ἐνεργητικῆς καλωσύνης νὰ καθιστοῦσεν ἀνώφελη τὴν ιδέα τοῦ καθήκοντος, ὅπου τὸ ψυχρό-μυτο δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην ἡθικοῦ κώδικος, ὅπου κάθε μέλος θὰ γεννιότανε τόσο ἀφιλοκερδὲς καὶ τόσο καλὸ ὥστε κάθε ἡθικὴ μόρφωσις νὰ ἐσήμενε γι' αὐτὸ χάσιμο καιροῦ;

Μάλιστα! καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια φύση μᾶς παρουσιάζει τὴ θετικὴν ἀπόδειξιν.

Παρόμοια γεγονότα ἀποδείχνουν στὸν ὁπαδὸ τῆς ἐξελέξεως ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἠθικοῦ μας ἰδεαλισμοῦ εἶνε προσωρινή. Κάτω ἀπὸ μερικὲς συνθήκες, κάτι καλύτερο ἀπὸ τὴν καλωσύνη καὶ πιὸ ὑψηλὸ ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ θυσία μπορούσε ἴσως νὰ τὸ ἀντικαταστήσει.

Ὁ ὁπαδὸς τῆς ἐξελέξεως εἶνε ὑποχρεωμένος ν' ἀντιμετωπίσει τὸ ἀκόλουθο πρόβλημα:

Ἔνας κόσμος χωρὶς ἠθικὰς ἀρχὰς δὲν θὰ ἦταν ἠθικῶς ἀνώτερος ἀπὸ ἓνα κόσμον ὅπου ἡ διαγωγή θὰ κανονιζόντανε μὲ παραγγέλματα; . . .

Τὸ γεγονὸς πὼς στὴν κοινωνία μας ὑπάρχουν θρησκευτικὲς καὶ ἠθικὲς ἐντολὲς δὲν ἀποδείχνει πὼς βρισκόμεθα σ' ἓνα πρωτογενὲ βαθμὸ κοινωνικῆς ἐξελέξεως;

Τὰ ζητήματα αὐτὰ φέρνουν φυσικὰ σ' ἓνα ἄλλο. Ἡ ἀνθρωπότης θὰ φτάσει ποτὲ σὲ μιὰ τέτοια ἠθικὴ κατάσταση ὥστε ἐκεῖνο πού ἀποκαλοῦμε «κακὸ» νὰ πεταχτεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ καὶ ὅτι ἀποκαλοῦμεν «ἀρετὴ» νὰ μετατραπτεῖ σὲ «ἐνστικτο»;¹ Ἡ ἀνθρωπότης θὰ φτάσει ποτὲ στὸ σημεῖον ὥστε οἱ ἠθικοὶ τύποι καὶ κώδικες νὰ εἶνε τόσο ἀχρηστοὶ ὅσον εἶνε σήμερον στὰ μερμηγκία;

Οἱ γίγαντες τῆς σκέψεως τὸ πρόσεξαν αὐτὸ τὸ θέμα: ἓνας ἄνθρωπος ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους μισοσαπᾶντησε καταφατικά. Ὁ Herbert Spencer ἐξέφρασε τὴν πεποιθήσιν του, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης θὰ φτάσει σ' ἓνα πολιτισμὸ πού ἠθικῶς θὰ μπορέσει νὰ συγκριθεῖ μὲ τῶν μερμηγκιῶν. . . .

«Ἄν, στὰ κατώτερα εἶδη τῶν πλασμάτων βρίσκομε περιπτώσεις ὅπου ἡ φύση ἔλλαξε τόσο ριζικὰ ὥστε οἱ «ἄλτροῦστικὲς» ἐνέργειες νὰ συγγέγονται μὲ τὶς «ἐγωῖστικὲς», ἐνέργειες· ἐδῶ ὑπάρχει φανερὴ ὑπονόηση ὅτι μιὰ ὁμοία συνταύτιση μπορεῖ νὰ γίνῃ, μὲ τοὺς ἴδιους ὁρους, στὰ ἀνθρώπινα ὄντα. Τὰ κοινωνικὰ ἔντομα μᾶς προμηθεύουν παραδείγματα, μᾶς δείχνουν ὡς σὲ ποῖο σημεῖον ἡ ζωὴ τοῦ ατόμου μπορεῖ ν' ἀπορροφηθεῖ πρὸς ὄφελος τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Δὲν μπορεῖ νὰ παραδεχτεῖ κανεὶς ὅτι τὸ μερμηγκὶ καὶ ἡ μέλισσα ἔχουν τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος, μὲ τὴ σημασίαν πού δίνομεν ἐμεῖς στὴ λέξη. Δὲν μπορεῖ νὰ φαντασθεῖ κανεὶς ὅτι παθαίνουν μιὰ ἐξακολουθητικὴ θυσία εἰς βάρος τῆς ἀτομικότητός των. Τὰ γεγονότα μᾶς δείχνουν ὅτι ἔγκεινται στὶς πιθανότητες τῆς ὁργανώσεως νὰ παραγάγῃ μιὰ φύση πού θὰ εἶνε τόσο ἐνεργητικὴ στὴν ἐπιδίωξιν ἄλτροῦστικῶν σκοπῶν ὅση δὲ θὰ ἦτανε, σὲ ἄλλες περιπτώσεις, γιὰ τὴν ἐπιδίωξιν ἐγωῖστικῶν σκοπῶν. . . Καὶ ἀκόμα μᾶς δείχνουν πὼς σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις οἱ ἄλτροῦστικοὶ σκοποὶ δὲν πιτυχαίνουν παρὰ ζητῶντας σκοποὺς οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὴν ἄλλην τοὺς τὴ μεριά εἶνε ἐγωῖστικοί. . . Οἱ ὀρέξεις πού συντρέχουν γιὰ τὴν καλοπέρασιν τοῦ ἄλλου, πρέπει νὰ τὶς καταπιάνει κανεὶς γιὰ νὰ ἱκανοποιεῖ τὶς ἀνάγκας τῆς ὁργανώσεως.

Ἀπίθανο εἶνε, ἂν στὸ μέλλον ὑπάρξῃ κατάσταση ὅπου ἡ ἐκτίμησις τοῦ ατόμου νὰ ὑποτάσσεται ἐξακολουθητικὰ στὴν ἐκτίμησις τοῦ ἄλλου. . . Τὸ ἐνάντιο, ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἄλλου θὰ γίνῃ, σιγά-σιγά, πηγὴ τόσο μεγάλης εὐχαριστήσεως ὥστε θὰ ξεπεράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν πού βγαίνει ἀπὸ τὴν ἄμεση ἱκανοποίησιν. Θὰ ὑπάρξῃ λοιπὸν στὸ μέλλον ἓνα καθεστὼς ὅπου ὁ ἐγωισμὸς καὶ ὁ ἄλτροῦσμὸς θὰ εἶνε τόσο συγκεχυμένοι ἀναμεταξύ τους ὥστε θὰ καταλήξουν νὰ συγχωνευθοῦν οἱ δύο τους. . . »

Ἐννοεῖται ἡ προηγούμενη πρόρρηση δὲ θέλει νὰ πεῖ πὼς ἡ ἀνθρώπινη φύσις θὰ ὑποστῇ ποτὲ καμιὰ φυσιολογικὴ μεταβολὴ σὰν ἐκεῖνη πού παρουσιάζαμε μὲ μιὰ λεπτομέρεια ἰδιοσυστασίας ὅμοια μ' ἐκεῖνη πού ξεχωρίζει τὶς πολλὰ καὶ διάφορες φυλὰς τῆς κοινωνίας τῶν μερμηγκιῶν. Δὲν μπορούμε νὰ φανταστοῦμε ἓνα μελλοντικὸ καθεστῶς ὅπου ἡ ἐνεργητικὰ πλειονότης τῆς ἀνθρωπότητος θ' ἀποτελεῖτο ἀπὸ δουλεύτρες μισοθηλυκὲς καὶ ἀπὸ ἀμαζόνες οἱ ὁποῖες θὰ ὑπόφερναν γιὰ τὸ καλὸ μιᾶς ὀκνῆς μειονότητος: γιὰ τὶς «ἐκλεχτὲς μάννες!»

Σ' ἓνα κεφάλαιο γιὰ τὸν Ἀνθρώπινον πληθυσμὸ τοῦ Μέλλοντος, ὁ Σπένσερ, ὁ ἴδιος, δὲν ἐδήλωσε τίποτα τὸ ὠρισμένο γιὰ τὶς ἀναπόφευκτες φυσικὰς μεταβολὰς οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ βγάλουν ὄντα ἠθικῶς ἀνώτερα... Ἀλλὰ ὅτι βγαίνει ἀπὸ τὴ δῆλωσίν του μὲ ἓνα σχετικὸ νευρικὸ σύστημα τελειοποιημένο καὶ μὲ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀνθρώπινης γονιμότητος, ἀφίνει νὰ ὑπονοεῖται πὼς ἓνα τέτοιο ἠθικὸ ξετύλιγμα θὰ ἔφερε ἀναγκαστικὰ μιὰ μεγάλη φυσιολογικὴ μεταβολή.

Ἄν εἶνε σωστὸ νὰ πιστεύει κανεὶς σὲ μιὰ μελλοντικὴν ἀνθρωπότητα ὅπου ἡ εὐχαρίστησις μιᾶς φυσικῆς ἀμοιβαίας καλωσύνης θὰ φανέρωνεν ὅλη τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς δὲν θὰ ἦταν ἐπίσης σωστὸ νὰ φαντασθῇ κανεὶς ἄλλους φυσικοὺς καὶ ἠθικοὺς μετασχηματισμοὺς ὅπως τὰ βιολογικὰ γεγονότα τῶν ἐντόμων ἔδειξαν ὅτι εἶνε κατορθωτοὶ μὲ τὸ ξετύλιγμα;

— Δὲ ξέρω.

Ἐκτιμῶ καὶ θεωρῶ τὸν Σπένσερ γιὰ τὸ μεγαλύτερον φιλόσοφον πού φανέρωνει ἡ γῆ. Δὲ θέλω νὰ γράψω τίποτα ἀντίθετον μὲ τὴ διδασκαλία του σὲ τρόπον ὥστε οἱ ἀναγνώστες μου νὰ νομίζουν ὅτι ἐμπνέομαι ἀπὸ τὴ Συνθετικὴ Φιλοσοφία. Εἶμαι λοιπὸν μόνος μου ὑπεύθυνος γιὰ τὶς ἀκόλουθες σκέψεις μου. Ἄν σφαλῶ, τὸ λάθος ἂς πέσει πάνω μου!

Συμπεραίνω ὅτι οἱ ἠθικὰς μεταλλαγὰς πού προεῖπεν ὁ Herbert Spencer δὲν μπορεῖ νὰ γίνουν παρὰ μὲ μεγάλον κόπον καὶ μὲ τὴ βοήθειαν μιᾶς φυσιολογικῆς μεταβολῆς. Οἱ ἠθικὰς αὐτὰς συνθήκες ὅπως φανερόνται στὶς κοινότητες τῶν ἐντόμων δὲν μπόρεσαν νὰ φτάσουν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον παρὰ μὲ ἀπελπιστικὰς προσπάθειες μέσα σὲ ἑκατομμύρια χρόνια ἀγνάντια στὶς πιὸ σκληρὰς ἀνάγκας. Ἀνάγκας τόσοσιν ἀδυσώπητες ἡ ἀνθρωπότης πάντα θὰ βρεῖ στὸ δρόμον της ἀλλὰ καὶ πάντοτε θὰ τὶς πηδήσει. Ὁ Spencer ἀπόδειξεν ὅτι ὁ χρόνος τῆς ἠθικῆς στενοχωρίας θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ συνοδεύεται μὲ τὴν πιὸ μεγάλην ἀνθρωποπλημμύραν.

Καταλήγω στὸ συμπέρασμα πὼς τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς τρομαχτικῆς πάλης θὰ εἶνε μιὰ πολὺ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς διανοίας καὶ τῆς φιλαλληλίας εἰς βάρος τῆς ἀνθρώπινης γονιμότητος. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ ξεπεσμός τῆς ἀναπαραγωγικῆς δυνάμεως δὲν θὰ εἶνε ἀρκετὸς γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὶς ψηλότερας κοινωνικὰς συνθήκας· θὰ συντελέσῃ μόνον νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν ὑπερπαραγωγὴν πού βέβαια θὰ ἦταν ἡ κυριώτερη αἰτία τῆς ἀνθρώπινης κακομοιρίας.

Ἡ ἀνθρωπότης δὲ θὰ φτάσῃ ποτὲ σὲ τέλεια κοινωνικὴ ἰσορροπία, ἐκτὸς ἐὰν βρεῖ τρόπο νὰ λύσῃ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα μὲ τὸν ἴδιον τρόπο πού τὰ κοινωνικὰ ἔντομα τὰ ἔλυσαν: μὲ τὴν ἐξάλειψιν τῆς γεννητήσιας ζωῆς.

Ἄς ὑποθέσωμεν πὼς μιὰ παρόμοια ἀνακάλυψις γινότανε, καὶ ἡ ἀνθρώπινη φυλὴ σταματοῦσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γένους στὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν

παιδιῶν της ὥστε νά μεταστρέψει τίς ἀπαιτούμενες δυνάμεις γιά τή γεννητή-
σια ζωή σέ μιὰ ὑψηλή δράση. . . . Τό ἀποτέλεσμα δέν θά ἦταν μιὰ πιθανή
κατάσταση πολυμορφισμοῦ ὅμοια μέ τῶν μερμηγκιῶν ; . . . Καί σ' αὐτή τήν
περίπτωση οἱ πιό ἀναπτυγμένοι τύποι τῆς μελλοντικῆς φυλῆς δέν θά ἀντιπρο-
σωπευόντανε χάρις σέ μιάν ἐξέλιξη μέ τάση στή θηλυκιά μορφή παρά στήν
ἀρσενικιά—σέ μιὰ πλειονοψηφία μέ γένος οὐδέτερο ; . . .

Πολλοί, βάζοντας κατά μέρος τοὺς κληρικούς, καταδικάζουν τὸν ἑαυτό
τους, ἀπὸ τὰ τώρα στήν ἀγαμία γιά ἀνεξάρτητους λόγους. Δέ μοῦ φαίνεται
λοιπὸν ἀπίθανο πὼς μιὰ κοινωνία πιό προοδευτικὴ καὶ πιό ἀναπτυγμένη δέ
θὰ θυσιάζε μ' εὐχαρίστηση τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς γεννητήσιας ζωῆς της
για τὸ κοινὸ καλὸ, προπάντων ἂν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψιν μερικὰ πλεονεχτή-
ματα ποὺ ἔχει νά κερδίσει καὶ γιά παράδειγμα, μιὰ σπουδαία παράταση τῆς
ἀνθρώπινης ζωῆς. "Ἄν οἱ πιό ἀναπτυγμένοι τύποι μιᾶς ἀνθρωπότητος μποροῦ-
σαν ἀκόμα νὰ πραγματοποιήσουν τ' ὄνειρο νά ζοῦν χίλια χρόνια ! . . .

Βρίσκομεν ὅτι ἡ ζωὴ μας εἶνε πολὺ μικρὴ γιά τὴ δουλειὰ ποὺ ἔχομε νά
κάνομε. Μὲ τὴν πρόοδο σπρωγμένη καθεμέρα ἀπὸ τίς ἀνακαλύψεις καὶ μέ τὸ
ἐξακολουθητικὸ ξάπλωμα τῆς ἐπιστήμης θά ἔχομε βέβαια λόγους σιγὰ-σιγὰ νά
παραπονούμεθα γιά τὸ λιγοστὸ τῆς ὑπάρξεώς μας. Ἀδύνατον εἶνε ἡ ἐπιστήμη
ν' ἀνακαλύψει ποτὲ τὸ Νερὸ τῶν Ἀλχημιστῶν. Οἱ κοσμικὲς δυνάμεις δέν θά
ἐπιτρέψουν ποτὲ νά τίς κοροϊδέσωμε. Πρέπει νὰ πλερώνομε δολόκληρη τὴν
τιμὴ γιά κάθε ὄφελος ποὺ μᾶς παρέχουν. Τίποτα μέ τίποτα ! Αὐτὸς εἶνε ὁ
ἀμετάβλητος νόμος. . . . Ποιὸς ξέρει ἂν ἡ τιμὴ μιᾶς μακρονηῆς ζωῆς δέν θά
εἶνε ὅμοια μ' ἐκείνη ποὺ πληρώσαν τὰ μερμήγκια . . . Ἴσως σέ κανένα ἄλλο
πλανήτην ἡ τιμὴ πληρώθηκε καὶ ἀφήκανε τὴ δύναμη νά παράγει παιδιὰ σέ
μιὰ φυλὴ ποὺ διαφέρει μορφολογικὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο εἶδος.

"Ἄν τὰ γεγονότα τῆς βιολογίας τῶν ἐντόμων μᾶς ὑποβάλλουν κάθε τι
σχετικὸ μέ τὸ δρόμο ποὺ θά πάρει στὸ μέλλον τὸ ἀνθρώπινο ξετύλιγμα δέν
ἔχουν ἀκόμα καὶ μιὰ πλατύτερη σημασία ; . . . Δὲν ἀναφέρονται ἐπίσης στίς
σχέσεις τῶν ἠθικῶν καὶ κοσμικῶν νόμων ; Φαινομενικὰ τὸ μακρότερο σημεῖο
τοῦ ξετύλιγματος δέ θά δοθεῖ στὰ πλάσματα τὰ ἱκανὰ γιά κεῖνο ποὺ ἡ ἠθικὴ
καὶ ἡ ἀνθρώπινη πείρα καταδίκασε πάντοτε ἡ πιὸ ὑψηλὴ δύναμη εἶνε πράγ-
ματι ἡ δύναμη ποὺ ξεπετιέται ἀπὸ τὴν ἀφιλοκέρδεια καὶ ἡ μεγαλύτερη ἐξου-
σία δέ θά δοθεῖ ποτὲ στοὺς σκληροὺς καὶ στοὺς λάγνους.

"Ἴσως δέν ὑπάρχει Θεός, ἀλλὰ οἱ ἄγνωστες δυνάμεις ποὺ δημιουργοῦν
καὶ καταστρέφουν κάθε ζωῆς ἐκδήλωση φαίνονται ἀκόμα πιό ἀπαιτητικὲς
ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ὁ κοσμικὸς τρόπος φαίνεται πὼς ἐπισφραγίζει τὴν ἀξία
κάθε ἀνθρώπινου ἠθικοῦ συστήματος σύρριζα ἀντιθέτου μέ τὸν ἀνθρώπινο
ἐγωϊσμό.